

FİLİSTİN'DE KALICI BARIŞ MÜMKÜN MÜ?

Tayyar ARI*

Özet

Bilindiği gibi tüm ilgili taraflar Filistin sorununun ve Arap-İsrail çatışmasının ancak adil, kabul edilebilir ve eşit bir çözüm bulunabilirse sona erdirilebileceğini vurgulamaktadırlar. Bu makalenin amacı, böyle bir çözümün ne kadar olanaklı olduğunu tartışmaktır. Öncelikle tarafların temel yaklaşımları ve beklentileri ele alınacak daha sonra ise Oslo Barış Süreci, Camp David ve Yol Haritası irdelenecektir. Bunların karşılaştırılmasıyla bir anlamda sorunların sona erdirilmesi için ne tür bir çözümün ve yaklaşımın izlenmesi gerektiği ortaya konacaktır.

Anahtar kelimeler: *İsrail, Filistin Sorunu, Oslo Barış Süreci, Camp David, Yol Haritası*

IS SUSTAINABLE PEACE POSSIBLE FOR PALESTINE?

Abstract

As emphasized by all the related parties, Palestine question and Arab-Israel conflict can only be overcome through just, acceptable, lasting and equal solution. In this article we would like to analyze the possibility of such a solution. First of all, the basic approaches and expectations will be underscored, and then Oslo peace process, Camp David and Road Map will be examined. Comparing these documents and frameworks for negotiations, the kind of solutions and approaches to be followed to give the question an end will be put forward.

Keywords: *Israel, Palestine Question, Oslo Peace Process, Camp David, Road Map.*

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

Giriş

Alışlagelmiş söylemle Filistin’de kalıcı bir barışın sağlanması her iki tarafça kabul edilebilir, BM kararlarına uygun bir anlaşmanın yapılmasıyla mümkün olacaktır. Ancak her zaman olduğu gibi bugün de önemli olan bu kavramdan tarafların ne anladığıdır. Bu farklı yaklaşım ve farklı anlama, günümüze kadar söz konusu sorunlarda bir uzlaşmaya varılmasını ve kabul edilebilir bir barışın sağlanmasını engellemiştir. Zira hâlâ tarafların soruna yaklaşımları arasındaki uçurumun giderildiği söylenemez. Durum böyle olunca tarafların ana sorunları erteleme, bunların etrafından dolaşarak sorunları müzakere ediyor gözükmeleri, hatta anlaşmış gibi yapmaları söz konusu olmaktadır. İşte Oslo süreci kelimenin tam anlamıyla sorunların etrafından dolaşarak barış yapmış gibi yapmaktan başka bir şey değildi.

Dolayısıyla ana sorunları daha sonraya bırakmaya yönelik yaklaşımlardan ziyade tüm sorunları bir paket halinde birlikte müzakere etmeyi öngören yaklaşımlara ağırlık verilmediği sürece ve İsrail’in ön koşulları ciddiye alındığı sürece Filistin sorunu daha uzun yıllar tartışılacağı benzetilmektedir.¹ Tarafların öncelikleri arasında ciddi farklılıklar var. Daha, temel konulara girmeden İsrail tarafı şiddetin ve direnişin sona ermesini bir ön koşul olarak ileri sürerken Filistin tarafı işgalin sona ermesini öncelikli bir sorun olarak görmektedir. Bu aslında “yumurta-tavuk” teorisine benzetilmektedir ve hangisinin daha öncelikli olduğuna karar verilememektedir. Hatırlanacağı üzere Oslo süreci aşamalı bir çekilme ve karşılığında sınırlı bir toprak parçası üzerinde yine sınırlı özerkliğe sahip geçici bir Filistin yönetiminin oluşmasını öngörmüştü. Ancak sürecin sonuna yaklaşmış da ciddi konuların ele alınmaya başlanması üzerine İsrail tarafından Ariel Şaron eliyle yapılan provokasyonla bir anlamda barış süreci sabote edilmiş ve intifadanın başlamasına yol açılarak 1993 öncesine geri dönmüş; İsrail boşattığı bölgeleri yeniden işgal etmiştir.

Bu süreçte 2000 Temmuzunda Barak ile Arafat arasında Clinton’un arabuluculuğu ile yapılan Camp David zirvesi önemliydi. Bu zirvede ilk defa taraflar nihai statü konuları adı verilen ve Filistin sorununun çözümü açısından temel parametreleri oluşturan sorunları müzakere etmişlerdi. Ayrıntısına daha sonra girilecek olan bu sorunlar, İsrail’in işgal etmiş olduğu topraklardan çekilmesi, Kudüs’ün statüsü, mülteciler ve yerleşimciler sorunlarıydı.

Bu çalışmanın amacı bir anlamda taraflar arasında özellikle 1990 sonrası dönemde barış süreci adına yaşanan ve ortaya konan müzakere me-

¹Benzer bir değerlendirme için bkz. Naomi Weinberger, “An Israeli-Palestinian Security Regime: The Role of Peacekeeping Forces”, Efraim Karsh ve Gregory Mahler, *Israel at the Crossroads: The Challenge of Peace*, London: British Academic Press, 1994, ss. 111-118

tinleri ve çerçeve anlaşmalarını değerlendirmektir. Bu bağlamda Oslo Anlaşmaları, Camp David zirvesi ve Yol Haritası ayrıntılı bir şekilde ele alınacak ve ileriye dönük nasıl bir barışın söz konusu olabileceği konusunda bir perspektif oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu, aynı zamanda konunun daha sağlıklı bir zeminde değerlendirilmesini ve analiz edilmesini de sağlayacaktır. Ancak bunu yaparken öncelikle tarafların temel tezleri ve kırmızı çizgileri ortaya konmaya çalışılacaktır. Zira tarafların önceliklerinin anlaşılması, olası bir barışın formatları açısından önemlidir.

Tarafların Öncelikleri ve Hedefleri

İsrail'de Likud ve İşçi Partisi'nin yaklaşımları belli noktalarda farklılık gösterse de esas olarak işgal edilmiş topraklardan bütünüyle çekilme, Kudüs'ün İsrail'in ebedi başkenti olarak kalması, mültecilerin geri dönüşlerinin kabul edilmemesi, yerleşimlerin tamamen boşaltılması ve tam bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasının önlenmesi konularında ortak bir politika takip edildiği anlaşılmaktadır. Özellikle son nokta önemli; çünkü liberaller bile ortaya çıkacak Filistin devletinin özerk olması, bağımsız olsa bile bu bağımsızlığın sınırlı bir bağımsızlık olmasını istemektedirler.²

Filistin tarafının beklentisi ise İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan tamamen çekilmesi, başkentin Kudüs olduğu tam bağımsız bir Filistin devletinin kurulması, mültecilerin geri dönüş hakkının kabul edilmesi ve isteyen Filistinlilerin topraklarına geri dönmelerine izin verilmesi ve işgal edilen Filistin topraklarında inşa edilen Yahudi yerleşkelerinin tamamen boşaltılmasıdır.³

İsrail Ne İstiyor?

İsrail yönetimleri bir taraftan 1967'den itibaren işgal ettikleri toprakları adım adım İsrail sınırları içine dahil ederken bir taraftan da bu topraklara yerleştirilen Yahudilerin eliyle ortaya çıkacak Filistin devletini engellemek için tedbirler almaya başlamışlardır. Hatta işgal ettiği Filistin topraklarında işgali kurumsallaştırmayı amaçlayan İsrail, stratejisini belli bir plân çerçevesinde yürütmüştür. Bunlardan ilki olan 1967'deki işgalin hemen sonrasındaki İşçi Partisi hükümetinin Başbakan Yardımcısı General Yigal Allon'un önerilerinden oluşan ve daha sonra "Allon Plânı" olarak anılan plân, Batı Şeria'nın Ürdün Nehri ve Ölü Deniz boyunca uzanan kısmının yani yüzde 30'unun derhal ilhakını öngörmekteydi. Ayrıca, Batı Şeria'nın kuzey-güney eksenini boyun-

² Bkz.: Aharon Cohen, "Israel and Jewish-Arab Peace: Governmental and Nongovernmental approaches", Malcolm H Kerr, ed., The Elusive peace in the Middle East Albany : State University of New York Press, 1975, ss. 102-160

³ Bkz.: George M. Haddad, "Arab Peace Efforts and the Solution of the Arab-Israeli Problem", Malcolm H Kerr, ed., The Elusive peace in the Middle East Albany : State University of New York Press, 1975, ss. 166-240.

ca uzanan ve Ürdün vadisine bakan yüksek bölgelere ve ayrıca bu hattın doğu kısmına Yahudi yerleşkeleri inşa edilmesini (ki bu durum büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir) öngörmekteydi. Bunun dışında Kudüs'ü çevreleyecek şekilde yerleşkeler inşa edilmesini ve böylece Doğu Kudüs'te yaşayan 110,000 Filistinlinin bir şekilde kuşatılarak Batı Şeria'ya doğru genişlemelerinin önlenmesi plânlanmaktaydı. Aslında plân hem bu kısmıyla hem de diğer tüm Filistin kentlerinin etrafına kurulan yerleşkelerle onların da aynı şekilde kuşatılmaları ve nüfuslarının artmış olmasına rağmen, şehrin merkezinde üst üste yaşamaya mahkûm edilmeleri sağlanarak daha geniş çaplı uygulanmıştır. Plân'ın 1967 Temmuzundaki son versiyonunda Batı Şeria'nın yüzde 50'sinde bir Arap ya da Filistin entitesi oluşturulması, buna karşılık Doğu Kudüs'ün, Ürdün vadisinin, El-Halil tepesinin ve Gazze'nin güney kısmının ilhak edilmesi öngörülmekteydi.

1977'de Likud işbaşına geldiğinde Allon Plânı üzerinde yapılan çalışmalarla Şaron Plânı ortaya çıkmıştır. **Şaron Plânı**, 1977'de üzerinde yapılan çalışmalarla "İsrail'in Yüzyılın Sonuna İlişkin Vizyonu" başlığıyla yeni bir stratejik doküman haline getirilmiştir. Buna göre, Batı Şeria'nın batısı boyunca kuzeyden güneye Cenin'den Beytüllahim'e uzanan hat boyunca yerleşkelerden oluşan bir kuşak oluşturulması plânlanmıştır. O günlerde Tarım ve Konut Bakanı olan Ariel Şaron, söz konusu bu yerleşkeler aracılığıyla İsrail ile Filistin arasında yeni bir tampon bölge oluşturulacağını savunmaktaydı. Şaron'un plânı aynı zamanda Batı Şeria'daki yeni yerleşkeleri Ürdün vadisine bağlayacak doğu-batı istikametinde yeni bir karayolu inşa edilmesini de öngörmekteydi. Şaron Plânı, 1978 Ekiminde Dünya Siyonist Teşkilatı'nın yerleşimci politikasının ana unsuru haline getirildi. Beş yıllık kapsamlı plânda yerleşimlerin Batı Şeria'daki Filistin nüfusunun hem arasına hem de etrafına yerleştirilmesi öngörülmüştür. Bu plân, Likud ve İşçi hükümetlerinin uygulamalarıyla kuzeyde Cenin, Tulkarim, Kalkilya ve Nablus, ortada Ramallah ve Kudüs'ün kenar mahalleleri ve güneyde Beytüllahim ve El-Halil olmak üzere Batı Şeria'nın üçe bölünmesiyle sonuçlanmıştır. Plân'ın amacı Filistin kentleri arasındaki sürekliliği engelleyerek bir ülkesel bütünlük oluşturmalarının önüne geçmektir.

Bu doğrultuda oluşturulan üçüncü plân yine 1977'de İsrail parlamentosunda (Knesset) kabul edilen ve Batı Şeria'daki işgal edilen Filistin bölgelerinde kurulacak Filistin otonomisine (entitesine) ilişkin olan ve Başbakan Menahem Begin'in adıyla bilinen **Begin Plânı**'ydı. Begin plânında oluşturulan otonomi, daha ziyade yerel konularda yetkili olacak bir meclis oluşturulmasını da öngörmekteydi. Ancak dış politika, sınırların denetimi ve ekonomik konularda yetki İsrail'de olacaktı. Söz konusu plân, 1978'de önce El-Halil'de daha sonra diğer Filistin yerleşim birimlerinde oluşturulan Köy Birlikleri'yle uygulamaya konuldu. Söz konusu birliklerin asıl amacı İsrail'in hem bu bölgeleri

daha rahat yönetmesini sağlamak, hem işgali meşrulaştıracak bir görüntü oluşturmak hem de işgali destekleyen yerel yöneticilerin ortaya çıkmasını sağlamaktı. Söz konusu birlikler zamanla İsrail aleyhine faaliyet gösteren Filistinlilerin yakalanmasını sağlayan birimler olarak kullanıldı. Begin Plânı aslında 1978'deki Camp David sürecinde Batı Şeria ve Gazze için gündeme getirilen "kendi kendine yönetim" biçiminin bir benzeriydi.

Oslo süreci de aslında "kendi kendine yönetim" ilkesi çerçevesinde Filistinliler için kısmi otonomi öngörmekteydi. Her ne kadar hem Filistinliler hem de uluslararası kamuoyu bu sürecin sonunda bir Filistin Devleti kurulacağını düşündüyse de aslında İsraili yetkililerin plânlarında böyle bir şey yoktu. Oslo'nun üstünden iki yıl geçmesine rağmen zamanın Başbakanı ve İşçi Partisi lideri Izak Rabin, 1995'te CNN'e yaptığı açıklamada, İsrail ile Filistin entitesi arasında barış içinde bir arada yaşamayı savunurken birleşik Kudüs'ün başkent olduğu ve sınırları Ürdün'e dayanan bir İsrail'den söz etmekte; Filistinliler için ise bir devletten değil, Filistinliler tarafından yönetilen bir entiteden söz etmekteydi. Rabin, 1967 öncesi sınırlara dönmenin asla söz konusu olmayacağını; fakat Filistinlilerin esasta İsrail egemenliği altında içerde özerk bir yapıya sahip olabileceklerini ifade etmekteydi.

Kaldı ki, yerleşim sorunu her defasında müzakere edilecek nihai statü konuları arasında yer almasına rağmen, İsrail sürekli bir şekilde hem İşçi hem de Likud iktidarları döneminde yerleşke politikasını sürdürmüştür.⁴ İsrail yerleşkeleri Allon ve Şaron plânlarında öngörüldüğü şekliyle, 1991'den itibaren inşa edilen "by-pass" yollarıyla hem yerleşkelerin birbirine hem de bunların diğer İsrail kentlerine bağlanması söz konusu olmuştur. 1997'de Netanyahu tarafından gündeme getirilen **Allon-Artı Plânı** da detaylarda bazı farklılıklar olsa da özde Şaron Plânı'nın nerdeyse aynısıydı. Nitekim, 2000'e kadar el koyulan Filistinli köylülerin topraklarından geçirilen 250 km by-pass yolu inşa edilmiştir. Söz konusu yollarla ve yerleşkelerle Filistin kentleri kuşatılmış ve birbiriyle bağlantısı kesilmiştir.

Filistin topraklarındaki İsrail işgalinin kurumsallaştırılmasını öngören bir diğer girişim de "**savunulabilir sınırlar**" (defensible borders) yaklaşımıyla sergilenmiştir.⁵ Dore Gold'un çalışmasında bu konu ciddi şekilde işlenmiş-

⁴Bu konuda bkz.: Mahti Abdul Hadi, "Palestinian Security Concerns", Josef Janning- Dirk Rumberg, *Peace and Stability in the Middle East and North Africa*, Gutersloh: Bertelsmann Foundation Publishers, 1996, ss. 85-88

⁵Dore Gold, "Defensible Borders for Israel", The Jerusalem Letter June 2003, *Jerusalem Center for Public Affairs*. www.ciaonet.org/pbei/sites/jcpa.html; Dore Gold, Jerusalem Center for Public Affairs adlı bir think-tank kuruluşunun başkanı. 1997-1999 arasında İsrail'in BM Daimi Temsilcisi (Büyükelçisi) olarak görev yap-

tir. Gold'a göre BM'nin 242 sayılı kararına aykırı olan İsrail'in savunulabilir sınırlar tezi, özellikle Reagan'dan beri ABD tarafından da desteklenegelmiştir. Yukarıda ortaya konan Allon-Şaron-Rabin ve Allon-Artı Plânlarıyla da doğrudan ilgili olan söz konusu yaklaşım, birleşik Kudüs'ün İsrail'in başkenti yapılması, yerleşkelerin genişletilmesi ve Ürdün Vadisine sahip olma plânlarına dayanmaktadır. Bu teze göre, 242 sayılı kararda kullanılan “*güvenli ve tanınmış sınırlar*” ifadesi, İsrail'in bütünüyle Altı Gün Savaşı öncesi sınırlara çekilmesinin öngörülmediğini göstermektedir. Dolayısıyla İsrail, işgal etmiş olduğu topraklardan çekilmeyi düşünmek bir tarafa; burada kalıcı olmanın meşru altyapısını oluşturma peşinde koşmuştur. Hatta İsrail, “dörtlü” tarafından ortaya konan ve 242 sayılı karara ve Suudi plânına gönderme yaparak İsrail'in işgal ettiği tüm topraklardan çekilmesini öngören “Yol Haritası”nı bu haliyle “güvenli sınırlar” tezine aykırı bularak buna şüpheyle yaklaşmıştır. İsrail, son zamanlarda hızlandırdığı ve 1967 sınırları olarak bilinen yeşil hattın daha doğusundan, yani yeni Filistin köy ve kasabalarını da İsrail tarafında bırakacak ve yerleşkeleri de İsrail'in denetiminde bırakacak şekilde inşa ettiği ayırım duvarı ile de “savunulabilir sınırlar” tezini hayata geçirmeyi amaçlamıştır. İsrail'e göre inşa edilen bu duvar, nihai sınırı ifade edecektir. Gold, çalışmasında yukarıda Rabin'in öldürülmeden hemen önce, 5 Ekim 1995'te Knesset'te Oslo II'nin onayı sırasında yapmış olduğu konuşmaya dikkat çekerek, “*İsrail'in kalıcı sınırlarının her halükarda Altı Gün Savaşı sınırlarından daha ileride olacağını ve İsrail'in 1967 öncesi sınırlara dönmesinin asla söz konusu olmadığını*” söylediğini belirtmiştir. Gold, Rabin'in sunduğu haritada da kalıcı İsrail sınırlarına sadece Ürdün nehri değil aynı zamanda 2,000-3,000 fit yüksekliğindeki Batı Şeria tepelerinin de dahil edildiğini ifade etmiştir. İsrail bu bölgede savunma hattı oluşturmasını, güvenliği için gerekli bulmaktaydı. Gold ayrıca Rabin'in bağımsız bir Filistin devletinden hiç söz etmediğini sadece İsrail egemenliği altında kendi kendine yaşayabilecek özerk bir varlıktan söz ettiğini vurgulamaktaydı. Gold, 1970'lerdeki İşçi Partisi hükümetlerinde Rabin'in dışişleri bakanlığını yapmış olan Yigal Allon'un da “Foreign Affairs” dergisinde 1976 Ekiminde yayınlanan makalesinde aynı noktaları vurguladığına dikkat çekmektedir. Zira Allon da Batı Şeria'nın doğusunda kalan bu toprakların başkasının eline geçmesinin İsrail'i savunmasız bırakacağına vurgu yapmaktaydı. Allon, Filistinlilerin denetimlerinde bulunan söz konusu toprakların silâhsızlandırılmasının ve İsrail'in Ürdün sınırındaki bölgede savunma hattı oluşturmasının gerekliliğini düşünmekteydi. Hatırlanacağı üzere, Allon Plânı daha sonraki hükümetler tarafından da referans alınmış; hatta Netanyahu kendi plânına Allon-Artı Plânı adını vermiştir.

mıştır.

Filistinliler'in Durumu

Filistinliler sorununun 242 ve 338 sayılı kararlar çerçevesinde çözülmesini isterken başkenti Kudüs olan bağımsız bir Filistin Devletinin kurulması özlemi içindeler. İşgal edilmiş topraklar dendiğinde esas olarak 1967 Savaşı'nda İsrail tarafından işgal edilen Filistin ve Arap toprakları kast edilirken işgalin çok daha önceden başladığı gözardı edilmektedir. Zira 1947 Taksim Kararı öncesinde Filistin'de yaşayan Yahudilerin toplam nüfus içindeki oranları yüzde 31 olmasına rağmen -ki bu nüfus da 1920-1947 döneminde söz konusu olan İngiliz manda yönetiminin gözetiminde gerçekleştirilen yasal olmayan göçlerle oluşmuştur- sahip oldukları topraklar yine manda dönemindeki tüm olanaklarını kullanarak yaptıkları satın almalara rağmen ancak yüzde 6-7 dolayındaydı. Oysa BM Genel Kurulu'nda Amerikan yönetiminin baskıları sonucu kabul edilen 29 Kasım 1947 tarihli Taksim Kararına göre Filistin topraklarının yüzde 56.4'ünde bir Yahudi devleti kurulması öngörülmüştü. Oysa söz konusu topraklarda yaşayan halkın yarısı Müslüman Araplardan oluşmaktaydı. Diğer bir ifadeyle söz konusu topraklarda 498,000 Yahudiye karşılık 407,000 Filistinli yaşamaktaydı. Dolayısıyla Yahudiler zaman kaybetmeden baskı, şiddet, yıldırma ve her türlü toplu katliamı uygulayarak buradaki Filistinlileri göçe zorladılar. 14 Mayıs 1948'de İsrail devletinin kurulduğunun açıklanmasıyla başlayan Birinci Arap-İsrail Savaşı sonunda Yahudiler topraklarını yüzde 78'e çıkarırken, işgal edilmemiş Filistin toprağı artık toplam Filistin'in sadece yüzde 22'siydi. Bu arada yeni işgal edilen topraklarda yaşayan Filistinlilere uygulanan baskı, şiddet ve yıldırma politikaları sonucunda 1948-49'un zor kış şartlarında topraklarını terk eden mültecilerin sayısı 1 milyona ulaşmaktaydı.⁶ İsrail bir taraftan Filistinlileri göçe zorlarken onların terk ettikleri evlere ve topraklara vakit geçirmeden dışarıdan İsrail'e göç eden Yahudileri yerleştirmekteydi. 1967 Savaşı öncesindeki süreçte bu şekilde işgal edilmiş topraklara yerleştirilen Yahudi nüfusu 600,000 dolayındaydı. BM Genel Kurulu, 1948 Aralığında kabul ettiği 194 sayılı kararla mültecilerin geri dönüş hakkını kabul etmekte ve geri dönmek istemeyen mültecilere ise tazminat verilmesini öngörmekteydi. Yine bu doğrultuda 1949 Aralığında BM Genel Kurulu'nun 302 sayılı kararıyla hem Gazze ve Batı Şeria'da hem de Lübnan, Suriye, Ürdün ve Mısır'da kamplarda gayet olumsuz koşullarda yaşamaya mahkûm edilmiş olan Filistinlilere yardım etmesi için BM Filistinli Mültecilere Yardım Teşkilatı kurulmaktaydı.⁷

⁶ Ilan Pappé, *A History of Modern Palestine: One Land, Two People*, Cambridge: University of Cambridge, 2004, ss. 142-147

⁷ Baruch Kimmerling-Joel S. Migdal, *The Palestinian People: A History*, US:

Nitekim 1967 Savaşı sonunda İsrail, daha önce işgal edemediği Filistin topraklarının geri kalan yüzde 22'sini de işgal etmiştir. Bu topraklar Batı Şeria'nın geri kalanı ve Doğu Kudüs⁸ ile Gazze'den oluşmaktaydı. Bu savaş sonunda mültecilerin sayısı 1,5 milyona ulaşmıştır. BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen 242 sayılı kararda, "*İsrail'in bu savaşta işgal ettiği Filistin topraklarından çekilmesine ve güvenli ve tanınmış sınırlar içinde egemenlik ve toprak bütünlüğüne sahip bağımsız bir devlet olarak yaşamasına*" vurgu yapılmaktaydı. Özellikle ikinci kısmı nedeniyle Arap ülkeleri ve Filistinliler, bir süre çekinceyle yaklaştıkları kararı daha sonraki süreçte kabul etmiş olsalar da İsrail tarafı "*tanınmış ve güvenli sınırlar*" kavramının 5 Haziran 1967 öncesine dönmeme konusundaki politikasına destek olarak yorumlamaktaydı. Bu durum, İsrail'in bu tarihten sonra değişmeyen bir tutumu olarak devam edecektir. İsrail'in bu tutumu 1973 savaşı sonunda değişmezken BM Güvenlik Konseyi 338 sayılı kararla bir anlamda 242 sayılı kararı teyid etmekteydi.

Dolayısıyla 1967 sonrasındaki tüm tartışmalarda kullanılan "*işgal edilmiş topraklar*" kavramıyla kast edilen, İsrail'in bu savaşta işgal ettiği Filistin'in geri kalan yüzde 22'lik kısmıdır. En iyi koşullarda 242 sayılı karar bütün unsurlarıyla uygulansa ve İsrail yüzde 100'lük bir çekilme gerçekleştirse bile kurulacak Filistin devleti, tarihi Filistin topraklarının yüzde 22'sinde kurulmuş olacaktır.⁹ Yerleşimciler sorunu da yine 1967 esas alınarak tartışılmaktadır. İsrail'in 1967 öncesinde işgal etmiş olduğu topraklara yerleştirmiş olduğu Yahudilerin durumu gündeme gelmemekte, sadece 1967 savaşında işgal etmiş olduğu Filistin topraklarına inşa ettiği yerleşkelere yerleştirmiş olduğu Yahudiler tartışma konusu yapılmaktadır. Bugün bunların sayısının 350,000-400,000 dolayında olduğu tahmin edilmektedir. Bu yerleşkeler bilinçli bir şekilde uygulanan bir politikanın sonucu olup, kurulacak bir Filistin Devletinin ülkesel bütünlükten yoksun olmasını sağlamak amacıyla yapılmıştır ve yapılmaya da devam edilmektedir.

Filistinliler açısından kurulacak bir Filistin devletinin başkentinin Kudüs olması kaçınılmazdır. Zira Kudüs tüm Müslümanlarca Mekke ve Medine'den sonra en kutsal yerdir. Çok sayıda peygamberin mezarının bu-

Harvard University Press, 2003, s. 223

⁸İsrail Parlamentosu savaştan hemen sonra 1967 Savaşı öncesi statükoya dönülme-yeceği yönünde kararlar almıştı. Bkz., Mark Tessler, *A History of Israeli-Palestinian Conflict*, Indianapolis-Bloomington: Indiana University Press., 1994, 404

⁹Edward W. Said, "Filistinliler Kuşatma Altında", Çev.: Kemal Saerisözen, Der.:Roana Carey, *Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek*, İstanbul: Everest Yay., s. 48

rada olmasının yanında Hz Peygamberin Miraç olayı Mescid-i Aksa'da gerçekleşmiştir. Hatta bu kutsal mekan 1623'e kadar yani Hicretten bir yıl sonraya kadar Müslümanların kiblesi olmuştur.¹⁰ Durum böyle olunca Doğu Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa üzerinde egemenliği öngörmeyen hiçbir teklif ne Filistinlilerce ne de Müslümanlarca kabul edilebilir gözükmemektedir. Oysa İsrail de aynı şekilde Mescid-i Aksa ile aynı mekanda bitişik olarak bulunan kutsal tapınak ve Ağlama Duvarı'nın yer aldığı Kudüs'ü kendisi açısından oldukça kutsal bir mekan olarak kabul ederek kendi ebedi başkenti olmasını savunmaktadır.¹¹ 1967 Savaşı'na kadar Filistinlilerin elinde bulunan Doğu Kudüs'teki kutsal mekanların, 242 sayılı kararın uygulanması halinde Filistinlilerin egemenliğinde olması gerekecektir.

Diğer taraftan, bugün mültecilerin toplam nüfusunun 4 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. Bunların hâlâ 1,5 milyonu kamplarda gayet olumsuz koşullarda yaşamaktadır. 194 sayılı BM kararı mültecilerin yurtlarına dönmelerini öngörmektedir. Oysa bunların bir çoğu Yafa, Hayfa, Tel Aviv ve Kudüs gibi günümüzde İsrail'in işgali altında bulunan topraklardan göçe zorlanmışlardır. Bir çoğu giderken döneceklerine o kadar emindi ki evlerinin anahtarlarını yanlarına almayı ihmal etmemişlerdi. İsrail, bunların dönmeleri durumunda nüfus yapısının ve demografik dengesinin bozulacağını ileri sürerek asla kabul edilemeyeceğini savunmaktadır. İsrail, mültecilerin Filistin tarafına bile dönmeye benzer gerekçelerle karşı çıkmaktadır.

Tarafların pozisyonlarının ortaya konduğu bu genel çerçeveyi gördükten sonra şimdi 1990 sonrası dönemde gündeme gelen barış süreci ve bu süreçte müzakere edilen metinlere ve olası bir anlaşma için ortaya atılan plânlara bakalım.

Oslo Süreci

9-10 Eylül 1993'te karşılıklı tanımayı öngören mektup teatisi ile başlayan süreç, 13 Eylül'de İlkeler Deklarasyonu adı verilen belgenin taraflarca imzalanması ile önemli bir aşama kaydetmiştir.¹²

¹⁰ Hz. İbrahim ilk önce Kâbe'yi ardından da kırk yıl sonra Mescid-i Aksa'yı inşa etmiştir. Kudüs Müslümanlar açısından Kâbe'den sonra inşa edilen ikinci ibadet yeridir. Kudüs'ün İslam dünyasındaki yeri hakkında bkz., Charles D. Matthews, "Paletsine, Holy Land of Islam", *Journal of Biblical Literature*, Vol:51, No:2 (Jun., 1932), s. 173

¹¹Yahudilerin Filistin toprakları üzerindeki tarihi ve dini iddiaları hakkında bkz., Solomon Zeitlin, "Jewish Right in Paletsine", *The Jewish Quarterly Review*, Vol:38, No:2 (Oct., 1947), ss. 119-134

¹²Barış sürecinin ayrıntısı için bkz. Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 3. Baskı, İstanbul: Alfa yayınları, 2007,, ss. 667-811.

İlkeler Anlaşması geçiş sürecinin beş yıl olmasını öngörmektedir. Daha sonra yapılması öngörülen anlaşmalar için bir çerçeve ya da temel ilkeleri belirlemeye yönelik bir anlaşma olan İlkeler Anlaşması, yapılacak anlaşmaların bir parçası niteliğini taşıyacaktı. İlk etapta Gazze ve Eriha'da bir geçici özerk yönetim oluşturulmasını ve bir parlamento (Konsey) seçilmesini öngören anlaşmanın asıl amacınının 242 ve 338 sayılı BM kararları çerçevesinde nihai barışı gerçekleştirmek olduğu ifade edilmektedir.

İlkeler Anlaşması, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki iki ay içinde tarafların Gazze ve Eriha ile ilgili imzalayacakları anlaşma ile birlikte İsrail askeri varlığının Gazze ve Eriha'dan çekilmeye başlayacağını ve bunun dört ay içinde tamamlanacağını öngörmektedir. (Gazze ve Eriha ile ilgili anlaşma 4 Mayıs 1994'te imzalanabilmiştir.) İsrail askerlerinin çekilmesiyle Eriha ve Gazze'de sivil otorite Filistinlilere devredilecek; böylece İsrail'in eğitim, kültür, sağlık, toplumsal refahı sağlama, vergi toplama ve turizmle ilgili konularda yetkileri Filistin Yönetimine (Otoritesine) geçecektir. Filistinliler bu tarihten sonra kendi polis teşkilatlarını oluşturacaklar, ancak bunlar İsrail askerlerinin ve polislerinin bölgeden çekilmesinden sonra göreve başlayacaklardır. Bununla beraber, İsrail hükümeti, bu bölgede bulunan Yahudi yerleşimcilerin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin yetkilerini nihai anlaşma yapıncaya kadar elinde bulunduracaktır.¹³ Gazze ve Eriha'da oluşturulan geçici özerk yönetime devredilecek bu yetkiler şimdilik hazırlık niteliği taşıyacak; Filistin Konseyi'nin seçilmesinden sonra taraflar aralarında yapacakları müzakerelerle diğer alanlarda gündeme gelecek ilave yetkileri ele alabileceklerdi.

Beş yıllık geçiş döneminin Gazze ve Eriha'dan çekilmeyle birlikte başlaması ve üçüncü yılın başında ise nihai statü yani toprak, mülteciler, Kudüs'ün statüsü, yerleşimciler ve komşu ülkelerle ilişkiler konularının ele alınacağı görüşmelerin başlaması öngörülmektedir.

Aslında anlaşma bu haliyle pek fazla bir şey ifade etmiyordu. Çünkü hiçbir konuyu tam anlamıyla ele almamakta ve hiçbir konuya bu aşamada çözüm getirmemektedir. Sadece Filistinlilerin Filistin toprağının çok küçük bir kısmında çok sınırlı yetkileri olan bir özerk yönetim oluşturmalarına izin verilmektedir. Buna karşılık hayati konuların ele alınması çok daha sonraya; taraflar arasında yapılacak müzakerelere bırakılmaktaydı. Fakat taahhüde uymayan tarafa hiçbir yükümlülük getirmediği için ne anlaşmanın uygulanacağına ilişkin bir garanti bulunmakta ne de yapılması öngörülen anlaşmaların yapılacağına ilişkin bir güvenceden söz edilmektedir. Aslında Oslo sürecine

¹³<http://www.israel.org/mfa/>; <http://www.mideastweb.org/meoslodop.htm>

ilişkin Edward Said'in yorumu da bu konuda iyimser olmayı gerektirecek bir şey olmadığı yönündeydi.¹⁴

“Barış süreci temelde Filistin liderliğini İsrail'in şartlarını kabul etmeye zorlamıştır: İsrail birliklerinin küçük bir kısmının geri çekilmesi; yerleşimlerin devamı; Kudüs'ün İsrail egemenliğinin ve yerleşimlerin belirlenimi altında tutulması; sınırların ve suların İsrail tarafından kontrolü; giriş ve çıkışların İsrail tarafından kontrolü; güvenliğin İsrail tarafından kontrolü. Amerikalıların ve İsraillilerin yapmaya çalıştığı şeydu: İşgalin bu şekilde yeniden ambalajlanması hususunda Filistinlilerin rızasını elde etmek. Ortada büyük bir sahtekarlık olmasına karşılık, kamuoyuna barış doğrultusunda yol kat ediliyormuş görüntüsü veriliyordu.”

Bundan sonraki süreç 4 Mayıs 1994'te Kahire'de imzalanan Gazze-Eriha Anlaşması'yla devam etmiştir. Söz konusu anlaşmayla beş yıllık geçiş sürecinin bu tarihte başlaması ve 4 Mayıs 1999'da sona ermesi öngörülmüştür. Anlaşmaya göre, üç hafta içinde İsrail askeri ve sivil yönetimi Gazze ve Eriha'dan çekilerek bölgenin denetimini Filistin Otoritesine bırakacaktı. Bölgenin güvenliğinden sayıları yaklaşık 9,000 dolayında olan Filistin polislerinin sorumlu olduğu yeni bir dönem başlamıştı. Ancak İsrail hükümeti gerek Batı Şeria'nın geri kalan bölgelerinde gerekse İsrailli yerleşimcilerin yaşadığı bölgelerde sivil ve askeri denetimi elinde bulundurmaya devam edecekti.¹⁵

Filistin Otoritesinin denetiminin genişletilmesine ilişkin plânın ikinci aşaması konusunda yapılan ve tarihe Oslo II olarak geçen ve diğer adı “Geçici Anlaşma” olan metnin imza töreni 28 Eylül 1995'te Washington'da yapılmıştır. Anlaşmanın gereği olarak İsrail, Batı Şeria'nın Karbata, Kabatiya, ve Yatta kasabalarından da çekilmekteydi. Bundan sonra taraflar arasında yapılan görüşmeler sonucunda İsrail 1995 Kasımında Cenin'den arkasından aynı yılın Aralık ayında ise Nablus, Tulkarim, Beytullahim (Bethlehem) ve Ramallah'tan çekilmiştir.

İsrail'in Hebron'dan çekilmeyi kabul ettiği protokol ve bundan sonra takip edilecek ilkeleri belirten anlaşma metni ise Netanyahu ve Arafat tarafından **17 Ocak 1997'de** imzalanmıştır.¹⁶ İsrail'in, Geçici Anlaşma'da ve bu protokolda öngörüldüğü şekilde Hebron'dan (El-Halil) bu anlaşmanın imzalanmasından itibaren 10 gün içinde çekilmesi öngörülmekteydi. Ancak 1998 Mayısında iktidarı kaybeden Netanyahu döneminde söz konusu çekilme işlemi gerçekleştirilememiştir.

¹⁴Edward Said, *Yeni Binyılda Filistin*, İstanbul: Aram, 2002, s. 54.

¹⁵Mark A. Heller, “Rabin and Arafat: Alone, Together”, *Current History*, Vol. 94, No. 588 (January 1995), s. 30.

¹⁶www.usis-israel.org.il/publish/peace/hebron_redepl.htm

Öte yandan Netanyahu ve Arafat arasında ABD'nin Maryland eyaletindeki Wye plântasyonunda başlattıkları ve bir hafta süren görüşmelerin sonunda **23 Ekim 1998'de Wye Memorandumu** adıyla anılan anlaşma ile Filistin Yönetimi, 1967'de işgal edilen Filistin topraklarının yüzde 18.2'lik bölümde tam denetime sahip olacak; diğer yüzde 21.8'lik kısımda ise Filistinlilerin sivil denetimi, İsrail'in ise askerî denetimi söz konusu olacaktı. Bununla beraber geri kalan yüzde 60'lık bölgede İsrail'in sivil ve askerî anlamda tam denetimi sürecekti.¹⁷ Ancak Netanyahu'nun 1999 Mayısındaki seçimlere kadar süren üç yıllık iktidarı döneminde bu anlaşmanın koşulları yerine getirilemediği için Barak'ın işbaşına gelmesinden birkaç ay sonra **4 Eylül 1999'da** Mısır'ın Şarm el-Şeyh kentinde tarihe **Şarm el-Şeyh Memorandumu** olarak bilinen anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma, Oslo sürecini kaldığı yerden devam ettirmeyi ve bir anlamda uygulanamayan Wye Anlaşması'na işlerlik kazandırmayı amaçladığı için II. Wye Anlaşması olarak da bilinmektedir.

Anlaşmada Nihai Statü görüşmelerinin 242 ve 338 sayılı BM kararları çerçevesinde yürütüleceği belirtilmekteydi. Görüşmelerin başlamasından itibaren beş ay içinde Nihai Statü konularını ele alan bir çerçeve anlaşmanın yapılması ve bir yıl içinde bu konuları çözümleyen kapsamlı bir anlaşmaya varılması öngörülmekteydi.

Nihai statü konularının ele alınacağı müzakerelerin hazırlıkları yapılırken taraflar pozisyonlarına açıklık getirmişlerdi. Örneğin, Barak yönetimi, birleşik Kudüs'ün İsrail devletinin ebedi başkenti olması, hiçbir koşulda 1967 sınırlarına geri dönülmemesi, Ürdün nehrinin batısında hiçbir yabancı orduya izin verilmemesi, Batı Şeria'daki bazı yerleşim birimlerinin İsrail'in egemenliği altında kalmasını İsrail'in kırmızı çizgileri olarak belirlerken, Filistin tarafı adına Mahmut Abbas da başkentin Kudüs olduğu, 4 Haziran 1967 sınırlarında bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını, mülteciler sorununa 194 (1948) sayılı BM Genel Kurulu kararı uyarınca adil bir çözüm bulunmasını ve Güvenlik Konseyi'nin 465 sayılı kararı uyarınca Yahudi yerleşim birimlerinin sökülmesini kendi kırmızı çizgileri olarak açıklamaktaydı.¹⁸

¹⁷ www.usis-israel.org.il/publish/peace/october98/102398b.html

¹⁸ Genelkurmay Başkanı olduğu sırasında Oslo Anlaşmasından şüphe duyduğunu açıklayan Barak, II. Oslo Anlaşmasının oylamasında da Parlamento'da çekimser oy kullanmıştı. Mouni Rabbani, "Envai Çeşit Başarısızlık: Oslo ve El-Aksa İntifadası", Çev: Gürol Koca, Der.:Roana Carey, *Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek*, İstanbul: Everest Yay., 114

Ehud Barak döneminde de İsrail'in yerleşimcilerle ilgili politikasında temelde ciddi bir değişiklik olmamıştı. Zira, 1993'ten 2003'e kadarki dönem esas alındığında yerleşimcilerin sayısının bu dönemde 254,000'den 350,000'e çıktığı gözlenmiştir. İşgal Altındaki Topraklardaki İsraili Yerleşim Bölgeleri Raporu'na göre Temmuz 1999'da, yani "barış yanlısı" Ehud Barak'ın iktidara gelmesinden hemen sonra 1.924 yerleşim biriminin inşaatına başlanmıştı.¹⁹

Camp David

11-24 Temmuz 2000 tarihleri arasında İsrail ve Filistin heyetleri **Camp David**'de bir araya gelerek Oslo sürecinin öngördüğü nihai statü konularında bir anlaşma sağlamaya çalıştılar. Ehud Barak ile Yaser Arafat arasında nihai statü konularının ele alındığı ve bu anlamda önceki süreçlerden farklı olan II. Camp David zirvesi ile barış sürecinin son tarihi olarak 13 Eylül 2000'de yapılması öngörülen nihai barış anlaşması öncesinde Başkan Clinton, tarafları son bir kez bir araya getirmişti.²⁰

Oysa henüz Filistinlilerin tam denetimine geçen toprak parçası İsrail'in 1967'de işgal ettiği toprakların yalnızca yüzde 18'ini oluşturmaktaydı. B bölgesi olarak adlandırılan yüzde 24'lük kesimde ise sadece kısmi denetimleri söz konusuydu.²¹ Kaldı ki Nihai Statü görüşmeleri öncesindeki geçiş sürecinde yüzde 94-97'lik bölümün Filistinlilerin tam denetimine geçmesi gerekmektedir. Bu durum Oslo'nun ruhuna tamamen aykırıydı ve dolayısıyla görüşmeler eşit olmayan koşullarda başlamaktaydı.

Nitekim, İsrail ile Filistin arasındaki 52 yıllık anlaşmazlığa nihai çözüm arayışındaki zirvede açıklandığı kadarıyla "Filistin devletinin bağımsızlığı, Batı Şeria'dan çekilme ve buradaki Yahudi yerleşimlerinin geleceği ile Filistinli mültecilere tazminat" konularında kısmi tavizler vermeyi kabul etmiş olduğu ileri sürülen Barak'ın bütün tavizler için sürdüğü ön koşulun, Kudüs üzerindeki İsrail'in egemenliğinin devam etmesi olduğu açıklanmıştır. Arafat ise Arapların yoğun olarak yaşadığı ve Müslümanlar için kutsal yerlerin bulunduğu Doğu Kudüs'ün Filistin devletinin başkenti olmasından geri adım atmaya yanaşmamıştı. Zira Arafat böyle bir durumu ne Filistinlilere ne de Arap dünyasına kabul ettirmenin olanaksız olduğunu farkındaydı. Dolayısıyla esas olarak Camp David'i başarısızlığa uğratan faktör Kudüs üzerinde bir ortak nokta yakalanamamış olmasıydı. Fakat mültecilerin geri dönüşü konusunda da İsrail tarafının

¹⁹ Said, "Filistinliler..", op. cit., s. 40

²⁰ Ami Isseroff, "A Brief History of Israel and Palestine and the Conflict", <http://www.mideastweb.org/briefhistory.htm>

²¹ "The Second Uprising: End or New Beginning?" Journal of Palestine Studies. Vol: XXX, No: 2, Iss: 118 (Winter 2001).

kesinlikle ödüne yanaşmaması ve Barak'ın BM kararlarına aykırı biçimde sadece sınırlı bir tazminatla durumu geçiştirmeye çalışması Filistinliler açısından kabul edilmemiştir. Zira, Filistinliler açısından 194 sayılı BM kararıyla öngörülen geriye dönüş hakkından vazgeçen bir antlaşmaya imza atmak ihanetle eş anlamlıydı. Yarısı ya Filistin'de ya da komşu Arap ülkelerinde kamplarda yaşayan 4 milyon Filistinliyi gözardı eden böyle bir antlaşmayı imzalamak Filistin yönetimi açısından nerdeyse imkansızdı.²² Toplantı sonunda 25 Temmuz 2000'de tarafların ayrı ayrı yayınladıkları bildiriden aralarındaki görüş farklılığından kaynaklanan uçurumun giderilemediği anlaşılıyordu. Her iki taraf da bir çözüme varılamamasından diğerini sorumlu tutmaktaydı.

Oysa görüşmelerde özellikle İsrail'in 1967'de işgal etmiş olduğu Kudüs'ün statüsü ve 1948'de işgal etmiş olduğu yerlerdeki evlerini terke zorlanan ve sayıları 4 milyona yaklaşmış ve yaklaşık 1,5 milyonu kamplarda yaşayan mültecilerin²³ geri dönüşü konusunda da bir antlaşmaya varılamamıştı.²⁴ Bu konularda katı bir tutum içinde olan taraf ise İsrail'di. Mahmud Abbas (Ebu Mazen) tarafından açıklanan ve Hanan Aşravi ve Nebil Şa'at tarafından teyit edilen Filistin tarafınca yapılan açıklamada Filistinlilerin geri dönüş haklarını göz ardı eden İsrail'in çözüm diye sunmaya çalıştığı sınırlamaların kabul edilemeyeceği ifade edilmişti.²⁵ İsrail, geri dönüş hakkı ve Kudüs gibi konuları kendi için hayati görüyor ve Filistinliler üzerindeki hakimiyeti kaybedebileceği için bu noktalarda bir ödüne yanaşmamıştı.

Ayrıca Batı Şeria ve Gazze'de bir Filistin Devletinin kurulmasına oldukça sınırlayıcı koşullar getiren İsrail'in teklifine göre, kurulacak Filistin Devletinin tarafsızlaştırılması ve silâhsızlandırılması öngörülmekteydi. Böy-

²² Barry Rubin, "The Decline and Fall of the Palestinian Nationalist Movement", *MERIA*, Vol:10, No:2 (June 2006), s. 141; <http://www.mideastweb.org/campdavid2.htm>

²³ BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 2000 yılı rakamlarına göre 1948'de 750,000-1,000,000 dolayında olduğu tahmin edilen Filistinli mültecilerin sayısı 1,2 milyonu kamplarda olmak üzere toplam 3,7 milyona ulaşmıştır. Bu rakam 2001 için yuvarlak olarak 3,8 milyon olarak verilmektedir. Bunların 1,570,192'si Ürdün'de (280,191'i kamplarda), 583,000'i Batı Şeria'da (157,676'sı kamplarda), 824,622'si Gazze'de (451,186'sı kamplarda), 376,472'si Lübnan'da (210,715'i kamplarda), 383,199'u Suriye'de (111,186'sı kamplarda), ayrıca 90,000'i Irak'ta, 8,584'ü Libya'da ve 240,000'i Suudi Arabistan'da olduğu tahmin edilmektedir. Bunların dışında diğer Körfez ülkelerindeki ya da dünyanın başka yerlerine göç etmiş Filistinlilerin sayıları ise tahmin edilemiyor.

²⁴ www.un.org/unrwa/pr/pdf/figures/pdf; www.unhcr.ch/statistics/hcr2001prov.zip.

²⁵ Anthony Cordesman, *From Peace to War: Land for Peace or Settlements for War?* Washington, DC.: CSIS, 2003, ss. 26-27.

le bir devletin ağır silâhlarla donatılmış bir ordusu bulunmayacak; İsrail'in onayı olmadan diğer devletlerle ittifak anlaşması yapmayacak; ülkesine yabancı askerlerin girmesine izin vermeyecek; eğer İsrail bir tehdit algılsa Ürdün vadisinde askerî güç konuşlandırabilecek; İsrail uçakları Filistin hava sahasını kullanabilecek; İsrail, Ürdün vadisine bakan tepelere erken uyarı sistemleri yerleştirebilecek; Filistin Otoritesi, Ürdün ve Mısır'dan geçişlerin denetimini İsrail ile birlikte yapacak; İsrail, Filistin'e bir miktar kota ayırarak Batı Şeria'daki suyun denetimini elinde bulunduracak ve İsrail, Ürdün vadisindeki egemenliğini 25 yıl daha elinde bulunduracaktı.²⁶

İsrail'in Kudüs konusundaki teklifinde ise, Kudüs'ün güney ve kuzey banliyöleri Batı Şeria'ya dahil edilerek burada Filistinlilerin egemenlik kurmalarına izin verilebileceği, ayrıca Doğu Kudüs'ün Beyt Hanun, Şuafat ve Valaja bölgesi Filistin'in sivil yönetimine bırakılabileceği ifade edilse de kutsal yerler de dahil Kudüs'ün geri kalanında İsrail hükümetinin egemenliğinin söz konusu olacağı vurgulanmaktaydı. Hatta Kudüs'ün etrafında bulunan French Hill, Gilo, Givat Ze'ev, Har Homa, Ma'aleh Adumim, Pizgat Ze'ev, ve Ramot yerleşkelerini ve çok daha güneyde yer alan ve nerdeyse El-Halil'e bitişik olan Gush Etzion yerleşkesini de dahil ederek sınırlarını alabildiğine genişlettiği Kudüs üzerinde egemenlik sağlamak istiyordu. Dolayısıyla Barak, Kudüs'ün her iki devletin de başkenti olabileceğini söylemekle beraber Kudüs'ün Filistinlilere bırakılan kısmı sembolik denecek kadar küçük bir kısmıyken; Harem-i Şerif'in içinde yer aldığı ve sınırlarının iyice genişletildiği Kudüs'ün çok büyük bir kısmının İsrail'in egemenliğinde olması öngörülmekteydi.

İsrail teklifine göre, ilk etapta Filistin Devleti Batı Şeria ve Gazze'nin yüzde 73'ünde denetim sahibi olacak; Batı Şeria'yı Kudüs'ten Ölü Deniz'e birleştiren çok geniş bir yol ikiye bölecek; böylece Filistin toprakları iki büyük parçadan ve Eriha gibi bir adacıktan oluşacaktı. Bu üç parça güvenli serbest geçiş yollarıyla birbirine bağlanacak, fakat İsrail olağanüstü durumlarda bu yolları kapatabilecekti. İsrail, geri kalan topraklardan 10-25 yıl içinde çekilecek; Ürdün vadisine bakan tepelerden ise öngörülen sürenin sonuna kadar kalacaktı. Nihai aşamada Filistin Yönetimi, Batı Şeria'nın yüzde 90'ına (Kudüs'teki bazı topraklarla yüzde 94'üne) sahip olabilecekti.

İsrail'e göre, bazı yerleşim yerlerinin ki bunların bir kısmı Kudüs'e bitişik olan Efrat, Gush Etzion, Ma'aleh Adumim ile Kudüs yolu üzerindeki Ariel kasabası ve trans-Samaria karayolunun denetimi kendisinde olacaktı. Bunun yanı sıra Filistin topraklarının nerdeyse ortasında bulunan Kiryat Arba yerleşiminin de İsrail'in denetiminde olması öngörülmüyordu. Ayrıca bu kasabayı İsrail'e bağlayan bir yol açılması söz konusu olacaktı. İsrail'in egemenli-

²⁶ <http://www.mideastweb.org/campdavid2.htm>

ğinde olması düşünölen yerleşkelerdeki Yahudi nüfusu 250,000 dolayındaydı. Bu bölgelerin İsrail'in egemenliğine terk edilmesi halinde ise 80,000-100,000 dolayında Filistinli bu yeni durumdan dolayı İsrail'in egemenliğinde kalacaktı.

Dolayısıyla Kudüs her iki taraf için de hayati öneme sahip olsa da görüşmeler sadece bu sorun nedeniyle başarısızlığa uğramamıştı. Zira, mültecilerin geriye dönüşü konusunda da tarafların görüşlerinin uzlaştırılması söz konusu olamamıştı. Bu konuda İsrail'in yaklaşımı oldukça ilginçti. Onbeş yıl içinde özellikle Lübnan'da bulunan ve ailelerin birleştirilmesi kapsamında 100,000 dolayında bir mültecinin geriye dönüşüne izin verecek olan İsrail, mültecilerin evlerini terk etmiş olmalarının hukuki sorumluluğunu üstlenmeyecekti ve bu konunun bir daha gündeme getirilmemesini şart koşmaktaydı. Ayrıca Filistin yönetimi ancak 500,000 dolayında bir mülteciyi kabul edebilecekti (oysa zaten bu rakamın çok üstünde bir mülteci Batı Şeria ve Gazze'deki kamplarda yaşamaktaydı). Mültecilerin finansmanı da doğrudan İsrail hükümeti tarafından değil, İsrail hükümetinin de sınırlı düzeyde katkı sağlayacağı bir uluslararası fon tarafından gerçekleştirilecekti. İsrail'e göre, kurulacak fonun Arap ülkelerinde mal varlığını terke zorlanan Yahudilerin haklarının da tazminini öngörmeliydi.

Sonuçta 11 Temmuz'da başlayarak 15 gün boyunca çetin müzakerelerle geçen ve ev sahibi ABD'nin müzakerelerin tıkanmasına neden olan sorunların başında gelen Kudüs sorununun çözümü için çeşitli senaryolar ortaya koyduğu ancak tüm çabalara rağmen tarafların nihai bir neticeye ulaşmadığı II. Camp David zirvesi, 25 Temmuz günü Clinton'ın "anlaşmaya varamadılar" şeklindeki açıklamasıyla sona ermişti. Aslında İsrail ve Filistin kamuoyundaki genel eğilim de anlaşmanın her iki tarafça tatmin edici olmadığı yönündeydi. Her iki kamuoyunun Camp David'e karşı bir tutum alması, her iki liderin de daha ileriye gidememesinde önemli bir etken olmuştu. Barak'ı korkutan İsrail'deki aşırımlar, Filistin liderini korkutan ise sadece Filistin'de yaşayanlar değil hem çeşitli ülkelerde yaşayan mülteci Filistinlilerin tepkisi hem de Kudüs konusundaki bir tavizin Orta Doğu'da ve Müslüman dünyasında kabul edilmeyeceğiydi. Ayrıca içerde HAMAS, PFLP ve İslâmi Cihad gibi örgütlerin İsrail'in söz konusu teklifini kabul etmeleri olanaksızdı.

28 Eylül 2000, Filistin sorununun tarihi dönüm noktalarından biri olmuştur. Camp David'deki başarısızlığın neden olduğu olumsuz ortamda, Benjamin Netanyahu'nun ardından dönemin ana muhalefet partisi Likud'un Genel Başkanı Ariel Şaron, yaklaşık 1,000 askerle birlikte provokasyon niteliğindeki Harem-i Şerif ziyareti Filistinlilerin protesto gösterilerine yol açmış ve kısa süre içinde El-Aksâ İntifadası olarak da bilinen İkinci İntifadayı başlatmıştır. İsrail'de 6 Şubat 2001'de yapılan seçimlerin sonucunda Likud lideri

Ariel Şaron'un başbakan olması ise iki taraf arasında öyle ya da böyle sürdürülen müzakere sürecinin bir anlamda çöpe atılmasından başka bir şey değildi.²⁷

Şaron, seçim kampanyası boyunca Orta Doğu barış süreciyle ilgili olumsuz görüşlerini ortaya koymuş bulunuyordu. Filistin'in özerkliği konusunda 1993'te imzalanan Oslo anlaşmalarını asla kabullenmemiş olan Şaron'un başbakan oluşuyla bu anlaşmanın ölmüş olduğuna kesin gözüyle bakılabiliyordu. Geçmiş sicilinin dışında başta Kudüs'ün statüsü olmak üzere sorunlara bakış açısı oldukça uzlaşmaz nitelikte olan Şaron, Filistinlilerin ellerindeki toprakla, yani Gazze'nin yaklaşık üçte ikisi ve Batı Şeria'nın yüzde 42'siyle yetinmeleri gerektiğini düşünmekteydi. Ayrıca Ürdün vadi-sinin de terk edilmemesi gerektiğine inanan Şaron'a göre, Eriha ve Nablus Filistinlilerde kalabilirdi. Kudüs'ün tamamı üzerinde İsrail'in egemenliğinin sürmesi gerektiğine inanan Şaron, kentin Arap bölümü konusunda egemenliğin paylaşılmasına karşıydı. Şaron'a göre Kudüs, İsrail devletinin ve Yahudi halkının sonsuza dek başkenti olmalıydı. Şaron'un Yahudi yerleşim birimlerine ilişkin yaklaşımı da bilinmekteydi. Şaron, Yahudi yerleşim birimlerinin sökülmesine karşı olduğu gibi bunların İsrail'in kontrolü altında olması gerektiğini düşünmekteydi. Son olarak Şaron bağımsız bir Filistin devletine ilişkin bakış açısıyla sert bir tutum içinde olmasına rağmen bunu doğrudan açıklamak yerine böyle bir devletin mutlaka silâhsızlandırılması gereği üzerinde durmuştur.

Yol Haritası

Arafat'ı dışlamaya çalışan George W. Bush, "Yol Haritası" öncesi Filistin yönetimini müzakerelerde yer alması için yeni başbakanını belirlemesi ve "terörü" durdurması konusundaki baskısını arttırmıştı. Başbakanlık makamı, dörtlülerin hazırlık toplantılarında da Filistin Yönetimi'nin gerçekleştirmesi gereken reformların ana unsurlarından biri olarak belirlenmişti. Arafat, bu doğrultuda 19 Mart'ta yeni Başbakan adayı olarak FKÖ Yürütme Komitesi Başkanı Mahmud Abbas'ın (Ebu Mazen) belirlendiğini duyurdu.²⁸ Nitekim, Filistin'in ilk Başbakanı Mahmud Abbas'ın 30 Nisan 2003'te görev başlamasıyla beraber BM, AB, ABD ve Rusya'dan oluşan ve daha sonraki süreçte "dörtlü" olarak anılacak tarafların hazırladığı üç aşamalı "**Yol Haritası**" İsrail'e ve Filistin yönetimine sunuldu.

²⁷ Bu arada seçimi kaybeden Barak, İşçi Partisi liderliğinden ve siyasetten ayrıldığını açıklamaktaydı.

²⁸ Lenore Martin, "Arafat's Dueling Dilemmas: Succession and the Peace Process," *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 6, No. 2 (March 2002), ss. 60-63; Charmaine Seitz, "Appointing Abu Mazen: A Drama with Two Enactments" <http://www.merip.org/mero/mero050103.html>

Dörtlünün, anlaşmazlığın tüm taraflarını, 242, 338 ve 1397 sayılı BM kararları, Madrid Konferansı hükümleri, barış için toprak ilkesi ve taraflar arasında imzalanmış diğer tüm metinler temel alınarak kapsamlı ve kalıcı bir barışın sağlanabilmesi için sorumluluklarını yerine getirmeye teşvik edeceği ifade edilmekteydi.²⁹

Üç aşamadan oluşan “Yol Haritası,” öncelikle Filistin’de seçimlerin yapılması, İsrail’in 2000 Eylülüne geri dönmesi, şiddetin durdurulması; ikinci aşamada geçici sınırlara sahip bir Filistin devletinin kurulması; üçüncü aşamada ise Kudüs, yerleşimciler ve Filistinli mültecilerin geri dönüşü gibi kilit meselelerin ele alınmasını öngörüyordu. Özellikle plânın ilk aşaması yani terörün ve şiddetin sona ermesi ve Filistin’de siyasi ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesi Bush’un önerilerini içermekteydi ki bu aynı zamanda İsrail’in de önkoşuluydu.³⁰ Bir anlamda Prens Abdullah ve Başkan Bush’un plânlarının sentezi olarak nitelenebilecek olan plânın ayrıntıları şu şekildeydi.³¹

Birinci aşama: Filistinliler için serbest ve adil bir seçimin yapılmasını, Filistin yönetimi altındaki kurumların yeniden inşasını ve terörün durmasını; İsrail için ise 2000 Eylülündeki pozisyonuna geri çekilmesini öngören plânın bu aşaması ayrıca şiddetin sona ermesini, Filistinlilerin hayatlarının normale dönmesini, Filistin topraklarındaki insani durumun iyileştirilmesini ve Batı Şeria’daki ekonomik durumun düzeltilmesini öngörmekteydi.

Diğer bir ifadeyle söz konusu planın birinci aşamasında, Filistinlilerin güvenlik konusunda işbirliği yapmaya yeniden başlaması, “Filistin kaynaklı terör”ün şartsız sona ermesi, Filistin güvenlik kurumlarının yeniden yapılandırılması, Filistinlilerin, yeni anayasa ve seçimler dahil olmak üzere, kapsamlı siyasi reform yapması istenirken, İsrail’in de Filistinlilerin hayatlarının normale dönmesini sağlamak için gereken tüm adımları atması, 28 Eylül 2000’den itibaren işgal edilen Filistin topraklarından çekilmesi ve insani durumun normale döndürülebilmesi için Mitchell raporunda da ifade edildiği gibi tüm yerleşim faaliyetlerini dondurması istenmekteydi. Bütün bunların barış ve güvenlik içinde yaşayabilir iki bağımsız devlet formülünü gerçekleştirmek amacına yönelik olduğu ve bunun için İsrail’in de Filistin halkına yönelik uyguladığı şiddeti sona erdirmesi gerektiği ifade edilmekteydi.

²⁹ Adam Hanieh and Catherine Cook, “A Road Map to the Oslo” May 15, 2003-<http://www.merip.org./mero/mero051503.html>

³⁰ Ami Isseroff, “President Bush Calls for New Palestinian Leadership”, <http://www.mideastweb.org/bushspeech1.htm>

³¹ Anthony Cordesman, *Escalating to Nowhere: The Israeli-Palestinian War-The History of the Israeli-Palestinian War*, Washington, DC.: CSIS, 2003, ss. 44-45.

İkinci aşama: Geçici sınırlara sahip bir Filistin devletinin kurulmasını öngörmekteydi. Bu aynı zamanda, 242 ve 338 sayılı BM kararlarının uygulanması ve İsrail'in 1967'deki sınırlara geri dönmesi anlamına gelecekti. Plânın ikinci aşamasının amacı, geçici sınırlara sahip ve "egemenlik unsurları taşıyan" bağımsız Filistin devletinin kurulmasına odaklanmaktı. Bu aşamanın Filistin seçimlerinden sonra başlaması ve bağımsız Filistin devletinin kurulmasıyla sona ermesi plânlanıyordu. ABD, Rusya, AB ve BM dördlüsünün, Filistin'in ekonomik durumunun iyileştirilmesi için uluslararası konferans düzenlemeleri bekleniyordu. Bu süreçte tarafların kapsamlı işbirliği performansını ortaya koymaları, etkili güvenlik işbirliğinde bulunmaları ve Filistin halkının normal yaşamlarına ve kendi kurumlarına kavuşmalarının sağlanması öngörülmekteydi. Bu aşamada, aynı zamanda birinci aşamada belirtilen başbakanlık kurumu da dahil, Filistin'in demokratik kurumlarının oluşturulması, siyasal reformların bitirilmesi ve bütün bunların geçici sınırlara sahip bağımsız Filistin devleti amacına yönelik olması gerektiği vurgulanmaktaydı. Ayrıca Arap devletlerinden, İsrail'le İntifada öncesi bağlantılarını (ticari büroların karşılıklı açılması gibi) yeniden kurmaları isteniyordu.

Üçüncü aşama: Üçüncü ve son aşamada hedef, reformun sağlamlaştırılmasını ve Filistin kurumlarının istikrara kavuşturulmasını, Filistin güvenliğinin sürekli ve etkili olarak sağlanmasını ve sonunda kalıcı bir statü anlaşmasını imzalayarak nihai sınırlarıyla bağımsız Filistin devletinin kurulmasını öngörüyordu. İsrail ile Filistin'in Kudüs, mülteciler, Yahudi yerleşimleri ve kesin sınırlar konusunda vardıkları anlaşmayı onaylamak için "dörtlü"nin ikinci bir uluslararası konferans düzenlemesi öngörülmüştü. Konferansta İsrail, Lübnan ve Suriye arasında kapsamlı Orta Doğu anlaşması için çabalar desteklenecekti. İsrail ve Filistin yetkililerinin, BM Güvenlik Konseyi'nin 242, 338 ve 1397 nolu kararları üzerinde nihai uzlaşmaya varmaları bekleniyordu. Böylece İsrail'in 1967'de başlayan işgali sona ermiş olacaktı. Bu şekilde nihai sınırlarıyla bağımsız Filistin Devleti kurulması hedefleniyordu. Görüşmelerin "Hıristiyan, Musevi ve Müslümanların dini haklarının korunması"na odaklanması plânlanmıştı. Arap ülkelerinden bu aşamada İsrail ile ilişkilerini "Arap-İsrail barışı çerçevesinde" dengeye oturtmaları istenecekti.³²

İlk etapta Filistinlilerin, "Yol Haritası"na kuşkuyla yaklaşmalarında Oslo'nun zaman içerisinde bir aldatmaca ve İsrail'e zaman kazandırarak işgalin kurumsallaşmasını amaçlayan bir süreç olduğunun ortaya çıkmış olması önemli rol oynamıştır. Çünkü Oslo ile Filistinlilere kısmi bir özerklik verilirken İsrail'in tüm Filistin topraklarındaki askerî varlığına meşruiyet sağlanmak-

³² Ami Isseroff "Quartet Roadmap to Israeli-Palestinian Peace", <http://www.mideastweb.org>

taydı. Bağımsız Filistin devleti ise en son aşamaya, hayati sorunların çözülmesine bağlanmaktaydı. Sonradan asıl amacın İntifadanın sona ermesini sağlayarak bir anlamda İsrail'in güvenliğini sağlamak olduğu görülmüştür. Filistinliler açısından buradaki amacın da bundan pek farklı olduğunu söylemek için bir neden bulunmuyordu. Çünkü öncelikle El-Aksâ İntifadasının sona ermesini amaçlayarak İsrail'in güvenlik sorununu çözmek, ikinci olarak Yaser Arafat'ı devre dışı bırakarak Filistin mücadelesini sekteye uğratmak amaçlanmaktaydı. Bu bağlamda Mahmud Abbas denemesi hem Filistinliler hem de Arap dünyasında kuşkuyla karşılanmıştı. Kamuoyu yoklamaları Abbas'ın desteğinin neredeyse yok denecek boyutlarda olduğunu göstermişti.³³

İsrail'in 28 Eylül 2000'deki pozisyona geri dönmesini öngören plân, bu aşamada Yahudi yerleşkelerinin sökülmesinden söz etmemekte; doğal genişlemesine dokunmadan dondurulmasını öngörmekteydi. Ariel Şaron, konuya ilişkin yaptığı açıklamalarda Yahudi yerleşkelerinin ebediyen İsrail'in egemenliğinde kalacağını vaat ediyordu. Dolayısıyla Yol Haritası'nın en önemli tuzağı, taşıdığı belirsizliklerdi. İlk etapta geçici sınırlara sahip egemenlik unsurları taşıyan bir Filistin Devleti'nden söz etmekteydi. Gerçi uygulanamamış olsa da öngörülen "egemenlik unsurları taşımak" ne anlama gelmekteydi. Yine Şaron'a göre, böyle bir devlet kurulsa bile dış güvenlik, hava sahasının kontrolü ve yeraltı su kaynaklarının kontrolünün yanında İsrail'in bu sözde devletin diğer ülkelerle yaptığı antlaşmaları da veto etme yetkisi bulunacaktı. Ayrıca "Yol Haritası"nda öngörülen "nihai statü görüşmeleri, Kudüs'ün statüsü, mülteciler ve yerleşimciler konularının bir anlaşmayla sonuçlanacağına ilişkin bir garanti de öngörmüyordu.

Gelinen noktada İsrail ve Filistinli taraflara sunulan '**Yol Haritası**' adıyla bilinen barış plânı, taraflar arasındaki en kilit konuları, en sona bırakıyordu. Plân'ın ilk aşamaları İsrail için hiçbir şey vermeden almayı öngörmekte ve daha ziyade öncelikli sorun olarak gördüğü İsrail'in güvenlik sorununu çözmeyi amaçlamaktaydı. Fakat taraflar arasında nihai sınırlar, mülteciler ve yerleşimcilerin akıbeti ve Kudüs'ün statüsü gibi hayati konuların görüşülmesini en son aşamaya bırakmaktaydı.

Sınırlar konusunda ise Plan, 242 ve 338 sayılı BM kararları İsrail'in 1967'de işgal ettiği Batı Şeria ve Gazze'den koşulsuz çekilmesini öngördüğü halde İsrail 1967 koşullarına geri dönmenin olanaksızlığını savunmakta ve bu bölgeden bütünüyle çekilmeye karşı çıkmaktaydı. Bilindiği gibi, 1947 BM Genel Kurulu'nun hiç bir yaptırımını bulunmayan taksim kararı Filistin topraklarının yüzde 56'sında bir Yahudi devleti kurulmasını öngörmüştü. Bu karar uyarınca kurulan İsrail'in sahip olduğu toprakların meşruluğu zaten

³³ Hanieh- Cook, loc. cit.

tartışmalı iken, 1948-49 savaşında İsrail bu toprakları yüzde 78'e çıkarmıştır. İsrail Filistin topraklarının geri kalan yüzde 22'lik kısmını da 1967'de işgal etmiştir. Arap ülkelerinin 1973 Savaşı'na kadar kabul etmedikleri ancak bu savaştan sonra kabul etmek zorunda kaldıkları 242 ve 338 sayılı kararlar İsrail'in 1967'de işgal ettiği bu yüzde 22'lik toprak parçasından çekilmesini öngörmektedir. Diğer bir ifadeyle İsrail, 1967 sınırlarına tamamen çekilse ve işgal ettiği Batı Şeria ve Gazze'yi Filistin'e bıraksa bile bu topraklar Filistin topraklarının bütününün ancak yüzde 22'sini oluşturmaktadır. İsrail 2000 Eylülüne kadar çekilmiş olduğu yüzde 18'lik kısım ise 1947 öncesi Filistin topraklarının sadece yüzde 4'ünü oluşturmaktaydı. Kaldı ki Şaron ile birlikte İsrail yönetimi söz konusu Filistin topraklarını yeniden işgal etmiştir. Şaron, Filistinlilerin bağımsız devlet kurmak istediği Batı Şeria topraklarının bir kısmında İsrail'in denetiminde olacak “zorunlu güvenlik alanları” oluşturulmasını savunuyordu.

Diğer taraftan, İsrail, işgal ettiği Filistin topraklarında 1967 sonrasında Yahudi yerleşim birimleri açarak buralara değişik ülkelerden göç eden Yahudileri yerleştirmiştir. İsrail'in, Filistin kentlerinin içlerinde ya da etraflarında kurduğu bu Yahudi yerleşkelerinde 350,000'i aşkın Yahudi yaşamakta ve bunların sayıları sürekli artmaktaydı. Tamamen hukuk dışı yöntemlerle oluşturulan ve yasal olmayan söz konusu yerleşkelerin sökülmesi gerekirken, İsrail bunları bu bölgede tutmak istiyordu. Çünkü İsrail yönetimleri hem Filistin'e güvenlik nedeniyle sürekli müdahale etmek imkanını elinde bulundurmak hem de uzun vadede İsrail'den göç etmek zorunda kalmış olan ve bugün sayıları 4 milyona ulaştığı tahmin edilen Filistinli mültecilerin durumuna karşı bunları pazarlık unsuru olarak kullanmak istiyordu. Oysa yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Filistinliler ve uluslararası toplum, Yahudi yerleşkelerinin yasadışı olduğunda birleşiyordu.

Yukarıda kısmen değindiğimiz mülteciler konusu da gerçekten taraflar arasında en ciddi sorunlardan birini oluşturuyor. Halen bir kısmı Batı Şeria'da, Gazze'de, Suriye'de, Lübnan'da ve Ürdün'deki mülteci kamplarında oldukça kötü koşullarda yaşayan bu Filistinlilerin dışında bir kısmı da diğer Orta Doğu ülkelerinde veya dünyanın başka ülkelerinde yaşıyorlar. Filistinliler, mültecilerin şu anda İsrail'in bir parçası olan topraklardaki evlerine dönme hakkı bulunduğunu bildiren 194 (1948) sayılı BM Genel Kurulu kararının uygulanmasını istiyordu. Karar, geri dönmek istemeyen mültecilere tazminat ödenmesini de öngörüyor. İsrail ise 5.4 milyon Yahudi ve 1 milyon Arap'ın yaşadığı ülkesi için demografik intiharla eşdeğer olduğunu öne sürerek, mültecilerin geri dönme hakkını kabul etmiyor.

Bu arada Filistin topraklarını parçalayan duvar inşaatı da “Yol Haritası”na göre yıkılması gereken Yahudi yerleşimlerini içine alacak şekilde

inşa ediliyor ve bu da İsrail'in söz konusu yerleşimleri yıkmaya niyetli olmadığına yeni bir göstergesi olarak yorumlanıyordu. Şaron hükümeti, Filistin topraklarını bölerek gettolara dönüştüren duvarla, işgal politikasında en ufak bir değişiklik yapmadan icraatlarına devam ettiğini göstermekteydi. Zira henüz küçük bir kısmı tamamlandığında bile bundan yaklaşık 15 köy ve 12 bin Filistinli etkilenmiştir. Duvar tamamlandığında topraklarını terk etmek zorunda kalan Filistinlilerin sayısının birkaç yüzüne çıkacağı tahmin edilmektedir.

Sonuç

1978/79'daki I. Camp David, 1993'te başlayan Oslo Süreci ve 2002 Nisanında gündeme getirilen ve hala masada olduğu iddia edilen Yol Haritası'nın tek ortak yönü ilk etapta geçici bir Filistin yönetiminin oluşturulması ve esas konuları uzun vadeye yayarak Bağımsız Filistin Devleti'nin kurulmasını sürüncemede bırakmayı amaçlamalarıdır. Bu çözümler İsrail'in çıkarlarına aykırı olmayacak şekilde oluşturulmuş ve esas olarak İsrail'in güvenliğini temel alan çözümlerdir. Geçici yönetim kavramı, esas itibariyle İsrail egemenliğinde, sınırlı özerkliğe sahip bir yönetim oluşturmayı amaçladığı gibi, geçici sınırlara sahip egemen bir Filistin Devleti kavramında geçen "egemenlik" de aslında sulandırılmış bir egemenlik olup gerçek anlamda bir egemenlikten ziyade işgali meşrulaştıran ve sürekli kılmayı amaçlayan ve bir anlamda Filistin topraklarını bölmeyi amaçlayan ve - Hamas-Fetih çatışması sonrası oluşan ikili yapı dikkate alındığında bir anlamda bu gerçekleşmiş gözükmektedir- çözümler olduğu için Filistinlilerin çoğunluğu tarafından sahte çözümler olarak görülmüştür. Aslında Oslo sürecinin olsun ondan sonraki çözüm çabalarının olsun hep belli bir yerde tıkanmasının gerçek sebebi de İsrail'in daha ileri bir çözümü aklından geçirmediği anlamına gelmektedir. Bu nedenle "eğer 1978'deki Camp David'de sunulan geçici yönetim teklifi kabul edilmiş olsaydı şimdiye kadar çoktan nihai statü için görüşmeler başlamış bitmiş olurdu" biçimindeki yaklaşımların çok da gerçekçi olmadığını 1993'te başlayan ve 1998'te bitmesi öngörülen ancak çöpe giden Oslo süreci ortaya koymuştur.

Oslo'da yukarıda da ifade edildiği gibi, öncelikle Gazze ve Eriha'dan çekilerek sınırlı özerkliğe sahip bir Filistin yönetiminin oluşmasıyla başlayan süreç 2000 Eylülüne kadar işlemiş ve İsrail, 1967'de işgal ettiği Filistin topraklarının (tarihi Filistin'in yüzde 22'sinin) yüzde 18'inden çekilmişti. Gazze ve Batı Şeria'nın yüzde 80'inde hâlâ İsrail'in askeri denetimi devam etmekteydi. 2000 Temmuzunda gerçekleşen Camp David bu anlamda önemli bir kilometre taşıydı. Tarafların nihai statü konularını müzakere ettikleri zirvede temel konularda buna rağmen bir uzlaşma sağlanamamıştı. Ancak bu durum tarafların yaklaşımlarının ve çözüm önerilerinin birbirlerinden ne kadar uzakta olduğunun bir kere daha görülmesi açısından önemliydi. Sürecin sorumlusu olarak Arafat gösterilmiş olsa da bu asıl neden, İsrail'in yanı başında, tarihsel

iddiaları olan bir toprak parçası üzerinde egemen ve bağımsız bir devletin kurulmasını kabul etmeyeceğine ilişkin resmi politikanın hangi hükümet işbaşında olursa olsun değişmeyeceği gerçeğiydi.

Dolayısıyla “sözde barış” türünden yaklaşımların bir diğer örneği de “yol haritası” olarak bilinen ve hâlâ masada olan çerçeve metindir. Oslo sürecinde olduğu gibi burada da sorunları erteleyerek barış yapmış görüntüsü verilmeye çalışılacaktır; ancak bu kadarını bile gerçekleştirmek mümkün olmadı. Zira yol haritası için o kadar ön şart ileri sürüldü ki bunların başında Filistin tarafının liderlerini değiştirmesinin bile istendiği demokratik bir hükümete sahip olmaları ve şiddeti bırakmalarıydı. Filistin’de serbest seçimler sonunda demokratik yöntemlerle oluşan parlamentoda çoğunluğu kazanan Hamas olunca ve hükümet de bunlar tarafından kurulunca kızılca kıyamet koptu. Zira Hamas, Oslo öncesinde olduğu gibi İsrail’in varlığını tanımayan ve İsrail’e karşı silahlı mücadeleden ilkesel anlamda vaz geçmeye yanaşmayan bir anlayışa sahipti ve bu anlayışı sürdürmekte kararlı görünüyordu. Bu durum doğal olarak İsrail ve ABD tarafına müzakereye yanaşmama konusunda yeterli gerekçeyi sunmaktaydı. Bu çerçevede Mahmut Abbas ile müzakereleri yürütmek yerine Filistin’de bir iç savaşa varacak siyasi mücadelenin fitilini ateşlemeyi tercih ettiler ve işe Hamas hükümetine ekonomik tecrit uygulayarak ve mevcut hükümeti bypass ederek doğrudan Devlet Başkanı Mahmut Abbas ile muhatap olma yolunu seçtiler. Fakat bu yaklaşımın da özünde barış sürecini ilerletmekten ziyade masada olmak vardı.

Kaynakça

- Abdul Hadi, Mahdi, “Palestinian Security Concerns”, Ed.: Josef Janning ve Dirk Rumberg, *Peace and Stability in the Middle East and North Africa*, (Gutersloh: Bertelsmann Foundation Publishers, 1996)
- Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, 3. Baskı, İstanbul: Alfa yay., 2007.
- Cohen, Aharon. “Israel and Jewish-Arab Peace: Governmental and Nongovernmental approaches” Malcolm H Kerr, ed., *The Elusive peace in the Middle East*. Albany : State University of New York Press, 1975, ss. 102-165
- Cordesman, H. Anthony, *Escalating to Nowhere: The Israeli-Palestinian War-The History of the Israeli-Palestinian War*, Washington, DC.: CSIS, 2003.
- Cordesman, H. Anthony, *From Peace to War: Land for Peace or Settlements for War?* Washington, DC.: CSIS, 2003
- Gold, Dore, “Defensible Borders for Israel”, *The Jerusalem Letter*, June 2003, *Jerusalem Center for Public Affairs*, www.ciaonet.org/pbei/sites/jcpa.html
- Haddad, George M. “Arab Peace Efforts and the Solution of the Arab-Israeli Problem”, Malcolm H Kerr, ed., *The Elusive peace in the Middle East*. Albany : State University of New York Press, 1975, ss. 166-248.
- Hanieh Adam- Cook, Catherine, “A Road Map to the Oslo”, May 15, 2003, <http://www.merip.org/mero/mero051503.html>
- Heller, A. Mark, “Rabin and Arafat: Alone, Together”, *Current History*, Vol. 94, No. 588

(Jan., 1995).

Isseroff, Ami, "A Brief History of Israel and Palestine and the Conflict", <http://www.mideastweb.org/briefhistory.htm>

Isseroff, Ami, "Quartet Roadmap to Israeli-Palestinian Peace", <http://www.mideastweb.org>

Isseroff, Ami "President Bush Calls for New Palestinian Leadership", <http://www.mideastweb.org/bushspeech1.htm>

Kimmerling, Baruch –Migdal, Joel, *The Palestinian People: A History*, US: Harward University Pres, 2003

Martin, Lenore, "Arafat's Dueling Dilemmas: Succession and the Peace Process," *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 6, No. 2 (March 2002), ss. 60-63

Matthews, D. Charles, "Palestine, Holy Land of Islam", *Journal of Biblical Literature*, Vol:51, No:2 (Jun., 1932), ss. 171-178

Pappe, Ilan, *A History of Modern Paletsine: One Land, Two People*, Cambridge: University of Cambridge, 2004, ss. 142-147

Rabbani, Mouni, "Envai Çeşit Başarısızlık: Oslo ve El-Aksa İntifadası", Çev: Gürol Koca, Der.:Roana Carey, *Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek*, İstanbul: Everest Yay., ss.103- 139

Rubin, Barry, "The Decline and Fall of the Palestinian Nationalist Movement", *MERIA*, Vol:10, No:2 (June 2006), ss. 138- 152

Said, Edvard, *Yeni Binyılda Filistin*, İstanbul: Aram yay., 2002.

Edward W. Said, "Filistinliler Kuşatma Altında", Der.:Roana Carey, *Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek*, İstanbul: Everest Yay., ss.37-64, s.40

Seitz, Charmaine, "Appointing Abu Mazen: A Drama with Two Enactments" <http://www.merip.org/mero/mero050103.html>

Tessler, Mark, *A History of Israeli-Palestinian Conflict*, Indianapolis-Bloomington: Indiana University Pres., 1994, 404

"The Second Uprising: End or New Beginning?", *Journal of Palestine Studies*, Vol: XXX, No: 2, Iss:118 (Winter 2001). <http://www.ciaonet.org/olj/jps/har01.html>

Weinberger, Naomi, "An Israeli-Palestinian Security Regime: The Role of Peacekeeping Forces", Ed.:Efraim Karsh- Gregory Mahler, *Israel at the Crossroads: The Challenge of Peace*, London: British Academic Press, 1994.

Zeitlin, Solomon, "Jewish Right in Paletsine", *The Jewish Quarterly Review*, Vol:38, No:2 (Oct., 1947), ss. 119-134

<http://www.israel.org/mfa/go.asp?MFAH00q00>

<http://www.mideastweb.org/meoslodop.htm>

<http://www.mideastweb.org/campdavid2.htm>

<http://www.mideastweb.org/campdavid2.htm>

www.un.org/unrwa/pr/pdf/figures/pdf; www.unhcr.ch/statistics/hcr2001prov.zip.

www.usis-israel.org.il/publish/peace/hebron_redepl.htm

www.usis-israel.org.il/publish/peace/october98/102398b.html

Bkz. Aharon Cohen, "Israel and Jewish-Arab Peace: Governmental and Nongovernmental approaches" Malcolm H Kerr, ed., *The Elusive peace in the Middle East Albany : State University of New York Press*, 1975, ss. 102-160

George M. Haddad, "Arab Peace Efforts and the Solution of the Arab-Israeli Problem", Malcolm H Kerr, ed., *The Elusive peace in the Middle East Albany : State University of New York Press*, 1975, ss. 166-240.